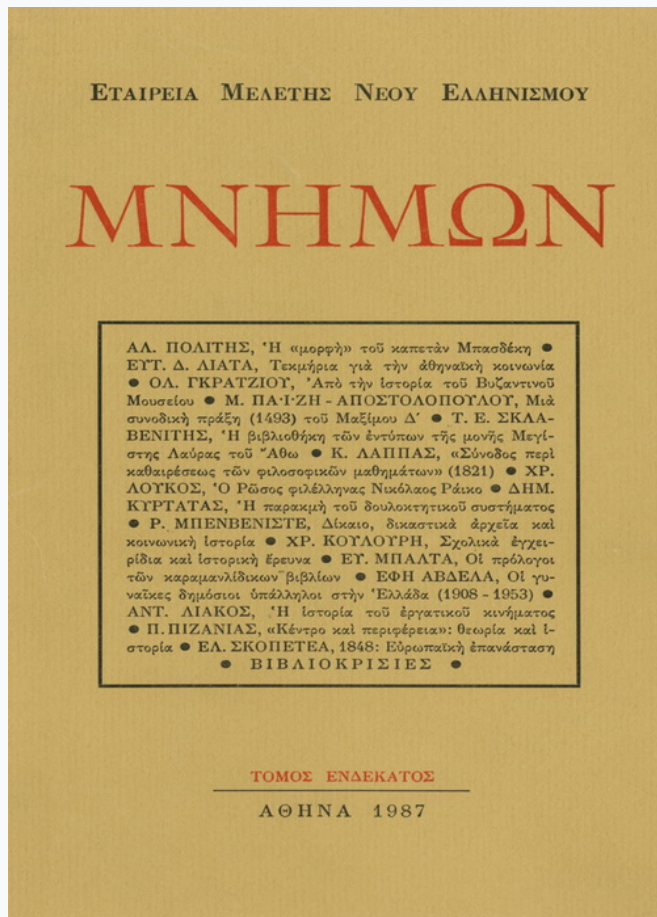

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la Société Française 1914-1939

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.620](https://doi.org/10.12681/mnimon.620)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Σ. (1987). Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la Société Française 1914-1939. *Μνήμων*, 11, 359-365. <https://doi.org/10.12681/mnimon.620>

Antoine Prost

*Les Anciens Combattants
et la Société Française 1914-1939*

Presses de la Fondation Nationale
des Sciences Politiques

Παρίσι 1977, τ. 1-3

238, 262, 270 σελ.

[Τὸ γαλλικὸ παράδειγμα καὶ μερικὲς σκέψεις
πάνω στὴν ἐλληνικὴ περίπτωσι].

LES ANCIENS COMBATTANTS
ET LA SOCIÉTÉ FRANÇAISE
1914-1939 DE ANTOINE PROST
PRESSES DE LA FONDATION
NATIONALE DES SCIENCES
POLITIQUES VOL HISTOIRE

Ὁ πόλεμος τῶν Γάλλων στὴν Ἀλγερία σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου δημιούργησαν στὸν Antoine Prost¹ τὴν ἰδέα γιὰ τὴ μελέτη τοῦ φαινομένου τῶν Παλαιῶν Πολεμιστῶν, τῆς ἐπίδρασης οὐσιαστικὰ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου στὴ γαλλικὴ κοινωνία.

Ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ πολέμου, ἡ βίωσι τοῦ θανάτου γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα, ὀδήγησαν τὸν συγγραφέα νὰ δεῖ διαφορετικὰ ἔλους αὐτοῦς ποὺ πολέμησαν ἀπὸ τὸ 1914 ὡς τὸ 1918, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ζοῦσαν ἀκόμα ὅταν πραγματοποιοῦσε τὴν ἔρευνά του. Ἔτσι, ἐνῶ διερευνᾷ μὲ αὐστηρὲς ἐπιστημονικὲς μεθόδους τὸ θέμα, παράλληλα ὁμολογεῖ : «θα ἤμουν εὐτυχής, ἂν ὁ ἀναγνώστης ἐκκλίνει αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχοντας τὴν αἴσθησι ὅτι ἀνακάλυψε ὄχι τόσο γεγονότα καὶ ἀριθμοὺς ἀλλὰ ἀνθρώπους ζωντανούς». Νομιμοποιεῖ δηλαδὴ τὴ συναισθηματικὴ σχέση τοῦ ἱστορικοῦ μὲ τὸ ἀντικείμενό του γιὰτὶ «ἀντικειμενικότητα δὲν σημαίνει ἀδιαφορία».

Οἱ παλαιοὶ πολεμιστὲς συγκροτοῦν ἓνα μαζικὸ κίνημα στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ποὺ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν πολλαπλὴ κρίσι —οἰκονομική, κοινωνική, ἰδεολογική— τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Στὸ βαθμὸ ποὺ τὸ κίνημα ἀντανακλᾷ κάποιες πλευρὰς τῆς κρίσις αὐτῆς, συνιστᾷ βασικὸ μάρτυρα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς περιόδου.

Ἡ μικρὴ χρονικὴ ἀπόστασι προσθέτει καὶ τὸ πλεονέκτημα τῆς προφορικῆς μαρτυρίας, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ ἀποτελεσματικὰ ὁ συγγραφέας. Μ' αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ θὰ μπορούσε νὰ προτείνει κανεὶς τὴ δημιουργία ἐνὸς corpus προφορικῶν μαρτυριῶν γιὰ τωρινὴ ἢ μελλοντικὴ χρῆσι.

Οἱ πηγὲς στὶς ὁποῖες στηρίζεται ὁ Prost χωρίζονται σὲ πέντε κατηγορίες:

1) Ἀρχεῖακὸ ὑλικό: Τὰ σχετικὰ κρατικὰ ἀρχεῖα (γραφεῖο γιὰ τοὺς

1. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Paris I καὶ στὸ Ἰνστιτοῦτο Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Παρισιῦ. Εἶναι γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὴ μελέτη του, "Histoire de l'Enseignement en France de 1800 à 1867", Παρίσι 1968.

παλαιούς πολεμιστές) και τὰ ιδιωτικά, δηλαδή τ' ἀρχεῖα τῶν ὀργανώσεων και τῶν προσώπων ποὺ πρωταγωνίστησαν στὸ κίνημα.

2) Μαρτυρίες: Αὐτὲς εἶναι α) γραπτὲς και συγκροτήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτηματολόγιο ποὺ ἔστειλε ὁ συγγραφέας τὸ 1968 σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα· και β) προφορικές, δηλαδή συζητήσεις ἄμεσες με ὑπεύθυνους τοῦ κινήματος οἱ ὁποῖες ἦταν χρήσιμες πρὸ πολὺ καθ' ἑαυτὲς, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κλίματος τῆς ἐποχῆς, παρὰ γιὰ τὶς συγκεκριμένες πληροφορίες ποὺ παρῆχαν.

3) Περιοδικὲς ἐκδόσεις και πρακτικὰ συνεδρίων, ὅσα ἦταν δυνατὸν νὰ ἐντοπιστοῦν.

4) Βιβλία, μπροσοῦρες και ἄρθρα τῆς ἐποχῆς: Αὐτὰ ἐπελέγησαν με κριτήριο εἴτε τὸν συγγραφέα ἢ τὸν ἐκδότη, εἴτε ἐπειδὴ ἀναφέρονται στὸν περιοδικὸ τύπο τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν. Ἄξονας γιὰ τὴν ἐπιλογή τους ἦταν ἡ ἄμεση σχέση τους με τὸ κίνημα.

5) Βιβλία, λογοτεχνικὰ κείμενα ἢ ἀναφορὲς στὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο ποὺ χρησιμεύουν στὴν κατανόηση τοῦ πνεύματος τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν.

Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ ταυτότητες τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, οἱ γιορτὲς τους και τὰ μνημεῖα τοῦ πολέμου.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς πηγὲς συγκεντρώθηκαν με ἀγγελίες σὲ τοπικὲς ἐφημερίδες και ἄλλες ὕστερα ἀπὸ προσωπικὴ ἐπαφή με τοὺς ἐπιζῶντες.

Γιὰ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ πολύμορφου αὐτοῦ ὕλικου ὁ συγγραφέας χρησιμοποιοῖ ποικίλες μεθόδους. Γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν μελῶν τοῦ κινήματος ἐπεξεργάζεται ποσοτικὰ ὅσα στοιχεῖα τοῦ παρέχονται σὲ σειρές. Γιὰ τὴν ἀνάλυση τῆς ιδεολογίας χρησιμοποιοῖ σύγχρονες γλωσσολογικὲς ἀλλὰ και παραδοσιακὲς μεθόδους. Τὰ μνημεῖα ταξινομεῖ τυπολογικὰ ἐνῶ οἱ γιορτὲς ἀναλύονται με ἐθνολογικὲς μεθόδους. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως προσπαθεῖ νὰ ἐλέγχει τὴ μεθόδου του ἀνιχνεύοντας τὰ ὅρια της. Γιὰ τὶς γλωσσολογικὲς μεθόδους π.χ. ὑποστηρίζει ὅτι μειονεκτοῦν γιὰτὶ ἀπομονώνουν τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ του περίγυρο. Κάθε τέτοιου εἶδους ἐπισήμανση γιὰ τὴ μεθολογία τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι πάντα ἐπίκαιρη και χρήσιμη, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἄκριτη μεταφορὰ προτύπων ἐρευνας, τώρα ἰδιαίτερα ποὺ ἡ ἀπεριόριστη ἐξειδίκευση τῆς ἐπιστήμης ἔχει ὀδηγήσει τὸν ἱστορικὸ σὲ ἀδυναμία νὰ ἐλέγχει ἀπόλυτα τὶς μεθόδους του.

Ἡ μελέτη ἔχει τρία μέρη ποὺ ἀντιστοιχοῦν στοὺς τρεῖς τόμους τῆς ἐκδόσης.

Στὸν πρῶτο τόμο με τὸν τίτλο «ἱστορία» παρουσιάζεται ἡ ἱστορία τῶν ὀργανώσεων. Διακρίνονται φάσεις στὴν ἐξέλιξή τους. Τὸ ξεκίνημα τοποθετεῖται στὰ 1916, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ὅποτε ἰδρύονται ὀργανώσεις ἀναπήρων πολέμου ἀναπαοκρινόμενες σὲ μιὰ ἀνάγκη, ποὺ ἡ παλαιότερη σχετικὴ νομοθεσία δὲν κάλυπτε. Μετὰ τὴν ἀποστράτευση τὰ προβλήματα ἀφο-

ροῦν ὅλους τοὺς ἀποστρατευμένους καὶ ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἐπανένταξή τους στὴν κοινωνία ἀπὸ κάθε ἄποψη. Τὸ κίνημα ἀπλώνεται μετὰ γρήγορο ρυθμὸν μέχρι τὸ 1920. Δημιουργοῦνται ὀργανώσεις μετὰ πλαίσιο φιλειρηνικὸν σοσιαλιστικόν, ἄλλες ὑπεύθυνες γιὰ ὀρισμένους τύπους ἀναπήρων ἢ ὀρισμένα ἐπαγγέλματα (π.χ. τοὺς ὑπαλλήλους) καὶ ἄλλες συγκροτημέναι μετὰ κριτήριον τὴν κατάστασιν τῶν μελῶν στὸν πόλεμον (π.χ. τὴν αἰχμαλωσίαν). Οἱ κοινὲς διεκδικήσεις ὁδηγοῦν τὸ κίνημα εἰς τὴν ἐνοποίησίν του μέχρι τὸ 1927. Μετὰ τὸ 1927 φτάνει εἰς τὸ ἀπόγειόν του, γιὰτὶ κατακτᾷ πολλὰ ἀπὸ τὰς διεκδικήσεις του καὶ προσελκύει πολλὰ μέλη. Τὸ κλίμα ἀλλάζει τὸ 1932. Οἱ πολεμιστῆς βλέπουν τὴν κἀρρευση τοῦ κράτους καὶ προτείνουν τὴν μεταρρύθμισίν του. Ἀπὸ τὸ 1934 καὶ μετὰ τὰ πράγματα ἔχουν ἄμεση σχέση μετὰ τὰς εὐρύτερας πολιτικὰς διεργασίας καὶ τὸ «Λαϊκὸν Μέτωπον», ὅποτε τὸ κίνημα ἔχει ἐκπληρώσει τὰς δυνατότητάς του.

Ἀπὸ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἑκτασῆς καὶ τῶν δραστηριοτήτων του τὸ κίνημα δὲν φαίνεται νὰ μετασχηματίζεται τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν, εἶναι ἀπλῶς μάρτυράς της, τὴν ἐκφράζει.

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐκφράζουν τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν ζητοῦν νὰ κατασκευάσουν τὴν κοινὴν γνώμην ἢ ἀπλῶς τὴν ἐκφράξουν; Ποιὸν κοινωνικὸν χῶρον ἀντιπροσωπεύουν; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ δώσει ἀπάντησιν ὁ δεῦτερος τόμος μετὰ τὸν τίτλον «κοινωνιολογία».

Πρῶτον μέλημα τοῦ συγγραφέα ἐδῶ εἶναι νὰ «μετρήσῃ» τὰς ὀργανώσεις στὸ χῶρον καὶ στὸ χρόνον. Πόσον δικαιοῦται κανεὶς νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ κίνημα μαζικόν;

Ἔτσι κατ' ἀρχὴν ἐπισημαίνει ὅτι τὸ τμήμα τοῦ γαλλικοῦ πληθυσμοῦ στὸ ὁποῖον ἀπευθύνονται οἱ ὀργανώσεις εἶναι 7,5 ἑκατομ. ἄτομα· πάνω ἀπὸ ἕνασ τοὺς ἕξ τὸν Γάλλου εἶναι πιθανὸν μέλος μιᾶς ὀργάνωσος. Ἀπ' αὐτοῦς, ὑπολογίζει, ὅτι τὰ μέλη ὅλων τῶν ὀργανώσεων φτάνουν εἰς τρία ἑκατομμύρια περίπου. Ἐπειδὴ ὅμως σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ συγγενικὰ πρόσωπα, προκίπτει ἡ ἀνάγκη μελέτης τῆς ἐσωτερικῆς σύνθεσος τοῦ κινήματος. Πράγματι, τὰ 3/4 τῶν μελῶν εἶναι πολεμιστῆς.

Πῶς ὀργανώθηκε τὸ κίνημα; Τὸ ἐρώτημα πρέπει ν' ἀπαντηθεῖ γιὰ νὰ φανεῖ ποιοὶ παίρνουν τὰς ἀποφάσεις, τὶ συγκροτήσεις καὶ ποιά ἱεραρχία ὑπάρχει εἰς τὴν δομὴν τοῦ κινήματος καὶ τελικὰ πῶς μέσα εἰς μικρὸ χρονικὸν διάστημα ἔγινε τόσο μαζικόν. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἀφιερώνεται τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ δεῦτερου τόμου.

Ἡ ὀργάνωσις γίνεται εἰς τρία ἐπίπεδα ἀντίστοιχα τῆς γαλλικῆς διοικήσεως: τοπικόν, νομαρχικόν καὶ ἐθνικόν. Ἔχουμε, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν τύπον ὀργανώσεως, ἄλλαι μετὰ ἀνοκλήρωτη δομὴ, ποὺ δὲν διαθέτουν τοπικὴν ὀργάνωσιν ἀλλὰ μόνον νομαρχικὴν καὶ ἄλλαι ποὺ περιορίζονται εἰς τὴν ἐθνικὴν τὴν ἐκφρασιν. Δὲν λείπουν καὶ οἱ τελειῶς αὐτόνομοι εἰς ἐπίπεδον τοπικὸν ἢ νομαρχικόν.

Στὶς νομαρχικὰς γίνονται τακτικὰς συναντήσεις— προτιμῶνται ἀπὸ τὴν

γραπτή έκφραση— και λειτουργούν δημοκρατικά χωρίς ιδιαίτερες έσωτερικές συγκρούσεις. Τò ίδιο συμβαίνει και με τις οργανώσεις σ' έθνικò επίπεδο μόνο πού οί υπεύθυνοι έδω είναι μόνιμοι σχεδόν.

Τò πιο σημαντικό ίσως τμήμα τοῦ τόμου ασχολείται με τήν κοινωνιολογική ανάλυση τῶν μελῶν τοῦ κινήματος με βάση:

— τούς κατόχους τῆς ταυτότητας τοῦ πολεμιστῆ (θεσμοῦ τοῦ 1927)

— τὰ μέλη τῶν διαφόρων οργανώσεων

— τὰ ήγετικά στελέχη τῶν οργανώσεων.

Ὁ συγγραφέας διαπιστώνει ὅτι στίς άγροτικές περιοχές ή συμμετοχή είναι μεγαλύτερη ἀπ' αὐτή τῶν μεγάλων πόλεων. Στήν έπαρχία δέν επιλέγουν τίς οργανώσεις τους ἐνῶ στήν πόλη υπάρχει αὐτή ή δυνατότητα. Ξεχωρίζει τέσσερεις τύπους οργανώσεων γενικά:

1) Ὁργανώσεις «άστικές» με ήγετικά στελέχη δικηγόρους, γιατρούς, εμπόρους, μηχανικούς, οί ὅποιοι ήταν κυρίως άξιοματικοί στόν πόλεμο, με δεξιά πολιτική κατεύθυνση.

2) Ὁργανώσεις «μικροαστικές», ὅπου κυριαρχοῦν μικροέμποροι, λογιστές, βιοτέχνες, ανώτεροι υπάλληλοι, πού υπηρέτησαν κυρίως ὡς υπαξιωματικοί.

3) Σ' αὐτόν τόν τύπο κυριαρχοῦν οί δημόσιοι υπάλληλοι και συχνά ἔχουν τόν πρώτο ρόλο καθηγητές και δάσκαλοι.

4) Ὁργανώσεις «λαϊκές», τῶν ὁποίων τὰ ήγετικά στελέχη είναι εργάτες αλλά και μισθωτοί, μικροπάλληλοι, μικροέμποροι, βιοτέχνες. Ἡ πολιτική τους κατεύθυνση είναι σοσιαλιστική ή σοσιαλίζουσα.

Ὡς πρὸς τίς κοινωνικές τους λειτουργίες διακρίνει διαφορές ανάμεσα στίς τοπικές και τίς άλλες οργανώσεις. Οί τοπικές καλύπτουν τήν ανάγκη κοινωνικότητας τῶν μελῶν τους, αναπαράγοντας τὸ παραδοσιακό μοντέλο και εκφράζοντας τὸ μέσο ὅρο τῶν αντιλήψεων σέ κάθε περιοχή. Λειτουργοῦν επίσης ὡς μηχανισμοί ευαισθητοποίησης τῶν μελῶν σέ θέματα ευρύτερα, ὅπως είναι ή ειρήνη ή ή μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. Οί οργανώσεις σέ νομαρχιακό ή έθνικò επίπεδο προσπαθοῦν νά καλύψουν τὰ κενά τῆς νομοθεσίας ὡς πρὸς τήν κοινωνική πρόνοια, πιέζοντας πρὸς κάθε κατεύθυνση για παροχές και υποκαθιστώντας πολύ συχνά τήν πολιτεία σ' αὐτές τίς λειτουργίες. Διακηρύσσουν ἐξάλλου με κάθε ευκαιρία τὸ ιδιαίτερο δικαίωμα πού τούς ἔδωσε ή συμμετοχή στόν πόλεμο νά εκφράζουν άποψη ὡς ὁμάδα ή πατρίδα ὀφείλει ν' άκούει προσεκτικά αὐτούς πού τήν υπηρέτησαν.

Ὁ τρίτος τόμος τοῦ βιβλίου ἔχει τόν τίτλο «Νοσοτροπίες και Ἰδεολογίες».

Με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τὸ ὅτι βγήκαν νικητές ἀπὸ τὸν πόλεμο, οί Γάλλοι πολεμιστές διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τούς Γερμανούς αντιστοίχους τους, στούς ὁποίους κυριαρχεῖ τὸ αἶσθημα τοῦ ρεβανσισμοῦ. Ἄρνοῦνται ὀτιδήποτε στρατοκρατικό, ἔτσι οί γιορτές τους δέν ἔχουν πατριωτικό - θριαμβικό χαρα-

κτήρα, ἀλλὰ εἶναι μνημόσυνες καὶ τιμητικὲς γιὰ τοὺς νεκροὺς μὲ ἐπίκεντρο τελικὰ πῶς πολὺ τοὺς ζωντανούς παρὰ τοὺς νεκρούς. Διακηρύσσουν μὲ κάθε εὐκαιρία τὸν φιλειρηνισμό τους, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἀναλύσεις διαφέρουν ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτικὴ κατεύθυνση τῶν ὀργανώσεων.

Ἐνα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον στοιχεῖο τῆς ἰδεολογίας τους εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ἔννοιας «πολιτικῆ». Πίσω ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὴ γνώμη τους κρύβονται οἱ κομματικὲς ἐπιδιώξεις, οἱ δογματισμοί, οἱ προσωπικὲς φιλοδοξίες καὶ κυρίως οἱ ἀντιλήψεις μιᾶς γερασμένης καὶ ξεπερασμένης γενιᾶς. Οἱ πολεμιστὲς δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴ κοινωνικῶν συγκρούσεων· ἡ μόνη κοινωνικὴ διαίρεση ποὺ ἀποδέχονται εἶναι μεταξὺ τῶν γενεῶν. Σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἰσχυρίζονται, ἢ πῶς «ἀδιάφθορη» καὶ ἐπομένως ἀνώτερη ὁμάδα εἶναι οἱ πολεμιστὲς.

Ἡ περιφρόνηση τῆς πολιτικῆς, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κομμάτων, ἡ ἄρνηση τῆς κοινωνικῆς διαφορᾶς καὶ ἡ ἄποψη ὅτι οἱ πολεμιστὲς ἀποτελοῦν ἠθικὴ ἀριστοκρατία ὑπεράνω ὅλων εἶναι στοιχεῖα ποὺ παραπέμπουν στὴ φασιστικὴ ἰδεολογία.

Ὁ συγγραφέας ἀνασκευάζει τὴ θέση αὐτὴ διερευνώντας τὶς προτάσεις τους γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. Ἐτσι ἀπομονώνει κατ' ἀρχὴν τὸ στοιχεῖο τῆς ρητορείας, τὸ ὁποῖο προσδίδει στὰ κείμενα τῶν πολεμιστῶν μεγάλη δόση ὑπερβολῆς. Στὴ συνέχεια μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ λόγου ἀποκαλύπτει τὸ ἔντονο θρησκευτικὸ στοιχεῖο· οἱ πολεμιστὲς θὰ σώσουν τὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ γιὰτὶ συγκεντρώνουν ὅλες τὶς πολιτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀρετές. Ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενον τῶν κειμένων ὁ Prost διαπιστώνει ὅτι ἡ κριτικὴ ποὺ κάνουν στὸν κοινοβουλευτισμὸ ἔχει ὅρια· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴ ἀρνοῦνται καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσκειῖται. Δὲν συμπαθοῦν λοιπὸν τὶς φασιστικὲς μεθόδους καὶ δὲν ἀναζητοῦν ἓνα καὶ μοναδικὸ ἡγέτη. Ὑποστηρίζουν ἐξᾴλλου σαφῶς τὸ δημοκρατικὸ σύστημα διακυβέρνησης. Αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκουν, συνεχίζει ὁ συγγραφέας, εἶναι ἡ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας· πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνα πειθαρχικὸ καὶ ἠθικὸ κοινοβούλιο, ποὺ δὲν θὰ παρασύρεται ἀπὸ μικροκομματικὲς ἐπιδιώξεις. Ἡ βάση τῶν ἐκλογέων πρέπει νὰ διευρυνθεῖ ἐνῶ τὸ κράτος πρέπει νὰ πλασιώνεται ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν διαφορῶν οικονομικῶν δυνάμεων ὥστε νὰ λειτουργεῖ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴ γνώμη καὶ τὰ συμφέροντά τους.

Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα λοιπὸν δὲν πρόκειται γιὰ φασίζουσα ἰδεολογία. Ἀντίθετα, τὸ κίνημα γίνεται ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ φασισμοῦ γιὰτὶ καλύπτει τὸν κοινωνικὸ χῶρο ποὺ ἀποτελέσει τὴν πελατεία του, δηλαδὴ τὶς μεσαῖες τάξεις.

Στὴ διαπραγματεύσει αὐτοῦ τοῦ θέματος ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ἓνα ἐπιχείρημα ποὺ θέτει πρὸς συζήτηση τὸ πρόβλημα τοῦ «ἐθνικισμοῦ» στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Ὑποστηρίζει ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ δὲν ἀναπτύ-

χθηκε ο φασισμός στη Γαλλία είναι και τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι ἦταν ἐκ παραδόσεως δημοκρατικοί. Δὲν μπορεῖ ν' ἀποδεχθεῖ ὅτι ἡ Γαλλία θὰ ἐξέτρεφε ποτὲ φασιστικές ιδέες. Ἡ ἄποψη μοιάζει ἀφελῆς ἴσως, ἀλλὰ εἶναι σίγουρα ἀναπόφευκτη ἀφοῦ κάθε ἱστοριογραφία ἔχει τὰ ἔθνη τῆς ἑώρα, τουλάχιστον ὅσο κυριαρχεῖ στὸν κόσμο ἡ ἔθνικὴ ἰδεολογία. Ἐξάλλου οἱ ἰδεολογικὲς διακρίσεις τοῦ μεσοπολέμου παραμένουν μὲ τὸν ἴδιο σχεδὸν τρόπο φορτισμένες καὶ σήμερα.

Χωρὶς νὰ ἀπαιτεῖ κανεὶς τὴν καθαρότητα μαθηματικῆς ἐξίσωσης σὲ ἀνάλυση ἱστορικοῦ φαινομένου, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μὴν παρατηρήσει διαβάζοντας τὸ τρίτομο αὐτὸ ἔργο μερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὕφους του, ὅπως εἶναι ἡ ἀσάφεια, ἡ ἐπανάληψη καὶ πολλὲς φορὲς ἡ ἀντιφατικὴ ὀρισμένων θέσεων στὴν προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ δείξει τὴν πολυπλοκότητα τοῦ θέματος. Αὐτὸς ὁ τρόπος γραφῆς πολλὲς φορὲς συσκοτίζει ἀντὶ νὰ φωτίζει τὰ πράγματα, καὶ νομίζω ὅτι ἀξίζει νὰ τεθεῖ ὡς θέμα συζήτησης ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἐπηρεάζει τὸν θεωρητικὸ ἐπιστημονικὸ λόγο καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ θὰ ἀδικοῦσε κανεὶς τὸ συγγραφέα ἂν ἔμενε μόνο σ' αὐτό. Ἡ προσφορά του δὲν ἀναιρεῖται κατὰ κανένα τρόπο ἀφοῦ πλουτίζει τὴ βιβλιογραφία μὲ τὴ διαπραγματεύση ἑνὸς θέματος πολὺ λίγο μελετημένου καὶ οἱ πολλαπλοὶ τρόποι τῆς προσέγγισής του ἀποτελοῦν ἕνα μάθημα μεθοδολογίας πού ξεπερνᾷ τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο.

Κάτι ἄλλο πού πρέπει νὰ σημειωθεῖ εἶναι ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τρίτομο βιβλίο του ὁ Prost ἔχει παρουσιάσει τὸ ἴδιο θέμα σὲ μικρότερη ἐκδοση: «Les anciens combattants 1914 - 1940», Gallimard, Collection Archives, 1977. Μὲ τὴν πρακτικὴ αὐτὴ ὁ ἱστορικὸς ἐπιστήμονας, προσφέροντας τὴν ἱστορικὴ γνώση σὲ εὐρύτερο κοινὸ, συμβάλλει στὴν αὐτογνωσία τῆς κοινωνίας του καὶ ἐπιτελεῖ ἔτσι μιὰ ἀπὸ τίς βασικότερες λειτουργίες τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία αὐτὸ εἶναι ἀκόμα ἕνα ζητούμενο, πού συναρτᾶται βέβαια μὲ τὸ εὐρύτερο πρόβλημα τῆς ἑλλειψῆς ἱστορικῆς παιδείας στὴ χώρα μας.

Ἡ ἑλληνικὴ περίπτωση

Ἐπειδὴ τὸ φαινόμενο τοῦ κινήματος τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν δὲν ἀποτελεῖ γαλλικὴ ἰδιομορφία, ἀλλὰ εἶναι τουλάχιστον πανευρωπαϊκὸ, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν του ἐκδοχή. Πράγματι μετὰ τὸ 1922 δημιουργοῦνται συσσωματώσεις μὲ κριτήριον τὴ συμμετοχὴ στὸν πόλεμο· οἱ πολιτικο-ἰδεολογικὲς τους κατευθύνσεις διαφέρουν, ὅπως καὶ τὰ ὀργανωτικὰ σχήματα πού ἐνστερνίζονται.

Μιὰ μελέτη μ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο θ' ἄπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ λάβει ὑπ' ὄψη τῆς τίς ἐκδηλώσεις τοῦ κινήματος ἀλλοῦ, δεδομένου ὅτι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου καὶ οἱ ἰδεολογικὲς συνιστώσες τῆς ἐποχῆς εἶναι λίγο ὡς πολὺ πανευρωπαϊκὲς καὶ ἐπομένως σὲ κάποιον βαθμὸ ἀναφέρονται καὶ στὴν ἑλληνικὴν περίπτωση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψη της καὶ τὰ ἑξῆς:

1) Γιὰ τοὺς Ἕλληνας στρατιῶτες πόλεμος σημαίνει τὴν σχεδὸν χωρὶς διάλειμμα ἐπιστράτευση ἀπὸ τὸ 1912 ὡς τὸ 1922, γεγονὸς ποὺ δημιουργεῖ μιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο συνειδητὴ ἀντιπολεμικὴ στάση.

2) Τὸ 1922 δὲν σφραγίζει ἀπλῶς τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἀλλὰ κυρίως τὴν ἤττα: δηλώνει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀνατροπὴν μιᾶς ὀλόκληρης ἰδεολογίας. Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας θὰ εἶναι γιὰ καιρὸ ἢ συλλογικὴ ἀπογοήτευση.

3) Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα κοινωνικὰ προβλήματα εἶναι τὸ προσφυγικό. Οἱ 1,5 ἑκατομ. πρόσφυγες ἀπὸ τὴ μιὰ κινδυνεύουν ν' ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία ὡς ξένο σῶμα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δημιουργοῦν καὶ ὑφίστανται ταυτόχρονα τὶς ἀντιθέσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐκκρεμοῦσα ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἰδίων. Κανεὶς δὲν θὰ δεχθῆ εὐκόλῃ νὰ ἐκχωρήσει τὶς διεκδικήσεις του στοὺς πρόσφυγες.

Ἡ εἰκόνα τῶν ἀντιθέσεων δὲν θὰ εἶναι πλήρης ἂν δὲν ἀναφερθεῖ καὶ ἡ ἄρνηση τῶν Νέων Χωρῶν νὰ προσαρμοστοῦν ἄνευ ὅρων στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ τὸ ἀντίστροφο, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾶται ἡ ἐθνικὴ ἱκανοποίηση καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὰς.

4) Στὰ κοινωνικὰ προβλήματα καταλέγεται ἐπίσης καὶ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, γεγονὸς ποὺ εὐνοεῖ ἄλλες μορφές διεκδικήσεων.

5) Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐντοπίζονται καὶ οἱ διεργασίες γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Διάδοχο σχῆμα ἀλλὰ ὄχι ἱστορικὴ συνέχεια τῶν διάσπαρτων σοσιαλιστικῶν ομάδων συνδέει τὴν τύχη του μὲ τὸν πόλεμο. Ἐχει στὸ ἐνεργητικὸ του ἀντιπολεμικὴ προπαγάνδα στὸ μέτωπο, θέση ποὺ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ στάση τῶν μπολσεβίκων στὸ θέμα αὐτό. Ἡ ἡγεσία του συγκροτεῖται τὰ χρόνια αὐτὰ ἀπὸ παλαιούς πολεμιστὰς καὶ ἡ ἀνάπτυξή του ὀφείλεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν ἐμπειρία τοῦ πολέμου.

6) Κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ τέλος παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἑλλάδα καθὼς καὶ ἡ διατύπωση ἀπόψεων ποὺ παραπέμπουν στὶς φασιστικὰς ἰδέες.

Αὐτοὺς τοὺς παράγοντες θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψη της μιὰ μελέτη μὲ ἀντικείμενο τοὺς Ἕλληνας παλαιούς πολεμιστὰς. Στὴν πορεία τῆς μελέτης θὰ ἀναδειχθοῦν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλοι οἱ ὅποιοι συναρτῶνται καὶ μὲ τὸ εἶδος τῶν πηγῶν ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν. Πρὸς τὸ παρὸν μπορεῖ ν' ἀναφέρει κανεὶς τὰ καταστατικὰ τῶν ὀργανώσεων, τὸν περιοδικὸν τύπο, τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, τὴν κάθε εἶδους πολεμικὴ λογοτεχνία καὶ τὶς μαρτυρίες (γραφτὰς ἢ προφορικές) τῶν πολεμιστῶν. Ὅσο καὶ ἂν φαίνονται λίγες οἱ παρεχόμενες πηγές, λόγῳ τῆς ἐλληνικῆς ἰδιομορφίας στὸ θέμα, μιὰ μελέτη μ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο θὰ καλύψει ἕνα ἱστοριογραφικὸ κενό.²

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

2. Ὅσα σημειῶνα παραπάνω εἶναι οἱ πρῶτες σκέψεις γιὰ μιὰ ἔρευνα ποὺ ἔχω ἀρχίσει γιὰ τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν στὴν Ἑλλάδα στὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου.